
УДК 047.31+811.161.2

Андрій Колесников

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл

ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЛІНГВАЛЬНО НЕОДНОРІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

26—27 жовтня 2017 року в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «**Збереження і розвиток української мови в лінгвально неоднорідних регіонах України**», організована колективом кафедри української мови і літератури ІДГУ та Інститутом української мови НАН України. Конференція є складником реалізації завдань спільного фундаментального наукового лінгвістичного проекту «Опис і картографування межиріччя Дністра і Дунаю — нової європейської моделі безконфліктної взаємодії різносистемних мов і діалектів» (НДР № 0116U004158).

У роботі конференції взяли участь провідні та молоді вчені Києва, Чернівців, Сум, Одеси, Полтави, Глухова, Старобільська, Кишинева, Ізмаїла, директори та вчителі шкіл Ізмаїльського, Білгород-Дністровського і Татарбунарського районів полімовного регіону межиріччя Дністра і Дунаю.

На пленарних і секційних засіданнях обговорено питання функціонування української мови та розвитку української словесності, функціонування українських діалектів і викладання української мови та літератури в полілінгвальному середовищі. Констатовано, що в умовах міжмовної взаємодії витворюється нова якість діалектів, нова форма збереження і поширення української мови та літератури, що ставить нові завдання дослідження цих явищ і вдосконалення лінгводидактики в середній та вищій школі. Усього було виголошено понад 50 наукових доповідей.

© А.О. КОЛЕСНИКОВ, 2017

На пленарному засіданні жваве обговорення викликала доповідь «Український складник полідіалектного континууму межиріччя Дністра і Дунаю» **П.Ю. Гриценка** (Київ), який проаналізував мовну ситуацію в Південній Бессарабії та наголосив, що серед її діалектних складників (болгарського, румунського, російського, гагаузького, циганського тощо) домінує український, що становить понад 40%; відзначив, що взаємодія мов в ареалі межиріччя Дністра і Дунаю відбувається у двох формах — діалектній та літературній, пояснив це історичними обставинами (офіційним статусом мов тощо) локальний вплив на діалекти літературних форм російського і румунського складників. Контакти діалектів різних мов сприяють витворенню нової якості діалектів, що потребує докладного вивчення; важливо зберегти усі компоненти мовного багатоманіття Південної Бессарабії, але передумовою гармонійного і безконфліктного розвитку регіону є збереження українського складника.

Л.О. Ткач (Чернівці) у доповіді «Міжмовні контакти на розмовно-діалектному рівні та історія їх дослідження в українському мовознавстві» докладно висвітила питання дослідження мовних контактів на розмовно-діалектному рівні в українському мовознавстві, окремо зупинившись на постаті свого учителя — Т.П. Заворотної, що працювала в Ізмаїльському державному педагогічному інституті. Зауважила: такі ареали України з інтенсивними міжмовними контактами, як Південна Бессарабія, Буковина, Закарпаття, Західне та Східне Полісся, потребують ґрунтовного вивчення як у власне діалектологічному, так і в соціолінгвістичному аспектах.

У доповіді «В. Винниченко про українську культурну самоідентичність (на матеріалі книги «Відродження нації»)» **Л.В. Рева-Лєвшакова** (Одеса) наголосила, що життя людини в поліетнічному, полікультурному, полілінгвальному середовищі загострює питання етнічної самоідентифікації. Спираючись на власні спостереження, дослідниця підкреслила, що українці Південної Бессарабії завжди відчували свою відмінність, яку зумовлює не зневага до інших етносів, не відчуття переваги власного, а розуміння того, що є «своїм» у культурному, ціннісному і мовному відношенні. Свої міркування авторка співвіднесла з тезами В. Винниченка з книги «Відродження нації».

В.О. Колесник (Одеса) у доповіді «До питання про карпато-балканські сходження» схарактеризувала ще достатньо не досліджені карпатоукраїнсько-болгарські лексичні подібності на матеріалі болгарських переселенських говірок Півдня України. На її думку, найбільшу кількість карпато-балканських сходжень зберігають буковинські та гуцульські говірки. Зокрема, дослідивши лише матеріали 6 букв «Словника буковинських говірок», авторка знайшла понад 200 лексичних карпатизмів та балканізмів, спостережені в болгарських переселенських говірках Півдня України. Значну частину карпатизмів та балканізмів складають назви одягу та прикрас: *дулама, ентерия, жамка (джамка), киптар, яке, фес, басма, барес, гердан* та ін.

З літературним життям Придунав'я, відомого такими українськомовними поетами і письменниками, як М. Василюк, В. Рева, В. Виходцев, Т. Кибкало, що розвивають українське слово в ситуації тісних мовних контактів, учасників конференції ознайомила **Г.Б. Райбедюк** (Ізмаїл) у доповіді «*Імперативи національної літературної аксіології придунайських авторів*». Детально доповідачка зупинилася на творчості присутньої на засіданні поетеси Таміли Кибкало.

А.О. Колесников (Ізмаїл) у доповіді «*Динаміка українських південно-бессарабських говірок: збереження і розвиток vs редуція національних рис в умовах мультилінгвізму*» зауважив, що в межиріччі Дністра і Дунаю внаслідок етномовних контактів відбуваються різноманітні локальні трансформації мовних ідіомів і навіть етнічних ідентифікацій. Представивши власну класифікацію українських південнобессарабських говірок, вчений визначив два вектори їхньої динаміки: збереження питомих рис і редуцію (остання, закономірна щодо діалектних рис, має бути мінімізована щодо національних); наголосив, що розвиткові української мови в полілінгвальних регіонах України, зокрема в Південній Бессарабії, заважають не мовні контакти, а не завжди належне виконання вимог державної мовної політики.

У секції «*Функціонування української мови і розвиток української літератури в полімовному середовищі*» неабиякий інтерес дослідників викликали доповіді: «*Життя концепту в діалектному тексті*» (**І.Б. Циганок**, Ізмаїл), «*Синонімія синтаксичних зворотів і складнопідрядних речень у романі І. Багряного «Тигролови»*» (**І.В. Романюк**, Ізмаїл), «*Амбівалентні явища в російських та українських говірках межиріччя Дністра і Дунаю: зіставний аспект*» (**Л.В. Колесникова**, Ізмаїл), «*Структурно-семантичні особливості заголовків у публіцистичному дискурсі*» (**Л.М. Топчій**, Ізмаїл), «*Синергетика національних ідентичностей у культурному континуумі Українського Подунав'я*» (**А.В. Соколова**, Ізмаїл), «*На шляху до української ідентичності: конфлікт регіональних рецепцій*» (**С.А. Негодяєва**, Старобільськ), «*Вплив багатомовного середовища на змістові та структурні компоненти української друкованої реклами кінця ХІХ — першої половини ХХ ст.*» (**А.Ю. Закутня**, Чернівці), «*Мовна політика і мовна ситуація в Україні*» (**У.В. Кришталь**, Одеса) та ін.

Значну увагу науковців привернуло секційне засідання «*Українські діалекти в синхронії і діахронії*», де домінували представники відділу діалектології Інституту української мови НАН України. Було виголошено й обговорено доповіді: «*Лексикографування діалектного слова: пошуки формату*» (**Л.В. Рябець**, Київ), «*Інтоніяція як компонент діалектного тексту*» (**Н.С. Вербич**, Київ), «*Південнослов'янські назви двору в синхронічному та діахронічному аспектах*» (**Л.М. Тищенко**, Слов'янськ), «*Відтворення кольорової ознаки у флорономенах східнополіського говору*» (**М.В. Поістогова**, Київ), «*Акцентна система української наддунайської говірки (на матеріалі збірника діалектних текстів Марини Делюсто)*» (**Г.С. Кобиринка**, Київ), «*Переселенська говірка в полідіалектних та полікультурних умовах: фоне-*

тичний рівень» (М.М. Ткачук, Київ), «Із спостережень над характерологічною лексикою гуцульських говірок Путильщини» (Л.Я. Колеснік, Київ), «Діалектна домінанта в сучасних львівських писемних текстах» (Г.В. Сікора, Київ), «Дієслово бити у говірках Закарпаття: лексикографічний аспект» (О.В. Юсікова, Київ), «Словозміна займенників прикметникового типу відмінювання в східнополіському діалекті» (І.В. Симоненко, Київ), «Менталінгвальний опис географічних об'єктів у діалектних текстах Черкащини» (І.В. Пустовіт, Київ), «Домінантні мотиваційні ознаки в назвах птахів (на матеріалі східнополіських говірок)» (Я.О. Литвиненко, Суми), «Із спостережень над динамікою наголошення у східнополіських говірках» (Д.А. Марєєв, Глухів) та ін.

Плідну дискусію лінгвістів секції «**Викладання української мови і літератури в ситуації полілінгвізму**» викликала робота викладачів та вчителів української мови, які працюють у полілінгвальних регіонах України, зокрема в навчальних закладах Південної Бессарабії. На цьому засіданні найбільшу увагу привернули доповіді: «*Використання діалектних текстів на уроках української мови в середній школі*» (М.С. Делюсто, Ізмаїл), «*Особливості лексичної інтерференції в українському мовленні білінгвів*» (Р.М. Мельникова, Ізмаїл), «*Розвиток усного мовлення іноземних студентів на початковому етапі вивчення мови*» (Г.М. Козуб, Т.В. Тукова, Т.О. Лещенко, Полтава), «*Формування літературної компетентності учнів під час вивчення літератури рідного краю (на матеріалі творчості поетів Придунав'я)*» (А.Д. Погорєлова, Ізмаїл), «*Оптимізація викладання предмета «Українська мова за професійним спрямуванням» стоматологам-ортопедам на післядипломному етапі освіти*» (Т.О. Лещенко, В.Г. Юфименко, Полтава), «*Вплив говірки с. Чистоводне Білгород-Дністровського р-ну на оволодіння учнями українською мовою в середній школі*» (А.В. Копанська, с. Чистоводне Білгород-Дністровського р-ну Одеської обл.), «*Формування національної самосвідомості та духовного світу учнів шляхом використання продуктивних форм і методів навчання української мови та літератури*» (Т.Г. Агафонова, с. Матроска Ізмаїльського р-ну Одеської обл.), «*Формування духовно багатой мовної особистості на уроках української мови*» (Л.А. Агафонова, с. Матроска Ізмаїльського р-ну Одеської обл.), «*Стан викладання української мови в ЗОШ I-III ступенів-гімназії м. Татарбунари*» (О.О. Чебан, м. Татарбунари), «*Стан викладання української мови у Новодофінівській ЗОШ I-II ступенів Лиманського р-ну Одеської обл.*» (О.Б. Ропотин, с. Нова Дофінівка Лиманського р-ну Одеської обл.).

Підсумком роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції стала жвава наукова дискусія та прийняття ухвали, у якій для поліпшення збереження і розвитку української мови в регіонах, активної міжмовної взаємодії визнано необхідним:

— розширення досліджень мовної ситуації в цілому, діалектів та літературної форми національної мови;

— виявлення й синтез досвіду підтримки державної української мови в лінгвально неоднорідних регіонах України (одним із таких регіонів є Південна Бессарабія) відповідно до ст. 10 Конституції України;

— сприяння гармонійному й безконфліктному розвитку полімовних і полікультурних ареалів України (зокрема Південної Бессарабії), передумовою чого є збереження українського складника мовно-культурного багатоманіття;

— виголошені на конференції доповіді мають наукову цінність, містять ексклюзивний емпіричний матеріал, що вимагає їх опублікування;

— важливою інноваційною рисою організації конференції, що заслуговує на поширення в майбутньому, стало залучення як доповідачів до наукового зібрання учителів-практиків, що забезпечило дієвий обмін досвідом.

Матеріали конференції будуть надруковані у збірнику наукових праць.

Статтю отримано 16.11.2017

Andrii Kolesnykov

Izmail State University of Humanities, Izmail

CONSERVATION AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN LANGUAGE IN LINGUAL HETEROGENEOUS REGIONS OF UKRAINE

26–27 October 2017 at Izmail State University of Humanities was held the All-Ukrainian scientific conference “Conservation and development of Ukrainian language in lingual heterogeneous regions of Ukraine”. Famous scientists of the Institute of Ukrainian Language of the Ukrainian National Academy of Sciences and Ukrainian universities attended the conference. The event raised the following issues: functioning of Ukrainian language and development of Ukrainian literature in multilingual surroundings, Ukrainian dialects in synchrony and diachrony, teaching of Ukrainian language and literature in lingual heterogeneous regions. More than 50 reports were pronounced by researchers and teachers to resolve these issues.

Keywords: *Ukrainian Language, conference, lingual heterogeneous regions, Izmail.*

Мовна мозаїка

НАЖІВО чи **НАЖИВО?**

Українські телевізійники несподівано ввели до свого професійного вжитку слово *наживо*, яке для багатьох спочатку було навіть незрозуміле. Тлумачні словники української мови зафіксували його з наголосом *наживо* як архаїчне зі значенням ‘на життя’ (Словарь української мови за ред. Б. Грінченка. — К., 1908. — Т. II. — С. 488; Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — С. 715). У перекладному «Російсько-українському словнику» за ред. А. Кримського в його російській частині подано прислівник *наживо* з двома значеннями, у межах яких йому відповідають українські *нашвидку*, *на швидку руку*, *похапцем* і *на живу нитку* (Т. 2. — Вип. 2. — С. 671). Як бачимо, серед них немає українського слова *наживо*. Із таким наголосом воно з’явилося лише в найновішому тлумачному «Словнику української мови» за ред. В.В. Жайворонка, але з іншим, ніж у зазначених тлумачних словниках, значенням — ‘прямо знімаючи, прямим ефіром, транслюючи, не в запису’ (К.: ВЦ «Просвіта», 2016. — С. 586). Загал мовців цього не знає, інакше б вони не наголошували *наживо*. Визначаючи місце наголосу в слові *наживо*, потрібно зважити, на який склад він падає в словах такої самої структури, а саме в прислівниках, утворених із префікса прийменникового походження *на* і форми короткого прикметника середнього роду *на -о*. За орфографічними словниками в таких прислівниках наголошений переважно *на*, пор.: *наглухо*, *намертво*, *наново*, *нарівно*, *нарізно*, *насліпо*, *насухо*, *начисто* і под. Так само потрібно наголошувати і прислівник *наживо* зі значенням ‘прямо знімаючи, прямим ефіром, транслюючи, не в запису’.

Катерина Городенська